

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО**

Кафедра патологічної анатомії та судової медицини

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Перший проректор з
науково-педагогічної роботи
доцент Грина СОЛОНИНКО**

_____ 2023 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

дисципліни

«СУДОВА МЕДИЦИНА»

для студентів IV курсу медичного факультету
підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти

ОК 40.1

**галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності
222 «Медицина»**

Обговорено та ухвалено

на методичному засіданні кафедри
патологічної анатомії та судової медицини

Протокол № 9
від «14» березня 2023 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Юрій ПОСПІШЛЬ

Затверджено

профільною методичною комісією з
медико-біологічних дисциплін

Протокол № 2
від «23» березня 2023 р.

Голова профільної методичної
комісії

_____ проф. Олександр ЛУЦИК

Львів-2023

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

- Доцент кафедри патологічної анатомії та судової медицини , к.м.н., М.М. Шевчук
- Асистент кафедри патологічної анатомії та судової медицини , к.м.н., Н.В. Бартошик

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Професор, д.м.н. Михайло РЕГЕДА

Професор, д.м.н. Зоряна МАСНА

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Судова медицина»

складена відповідно до Стандарту вищої освіти України *другого (магістерського) рівня*

галузі знань **22 «Охорона здоров'я»**

спеціальності **222 «Медицина»**

кваліфікації освітньої «**Магістр медицини**»

кваліфікації професійної «**Лікар**»

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Судова медицина - галузь науки, яка вивчає питання медичного, біологічного та медико-криміналістичного характеру, що виникають у практичній діяльності органів правосуддя та судочинства.

Сучасна судова медицина вийшла далеко за межі прикладних знань. Окремі її розділи розроблені відповідно до кримінального та цивільного законодавства і викладаються тільки при вивченні судової медицини.

Необхідність оволодіння міцними знаннями з теорії та практики судової медицини обумовлена тим, що, згідно чинного законодавства, правоохоронні органи мають право залучати до виконання експертних функцій лікаря будь-якої спеціальності незалежно від того, на якому факультеті він одержав медичну освіту. У зв'язку з цим судово-медичні знання важливі для кожного лікаря, який у разі необхідності має вірно їх застосувати у практичній діяльності.

Судова медицина:

а) ґрунтується на знаннях, які студенти отримують при вивченні загально-біологічних та клінічних дисциплін, та й інтегрується з ними.

б) надає основи знань щодо виконання лікарем функцій судового експерта згідно процесуального законодавства,

в) надає вміння із встановлення факту біологічної смерті, опису трупа на місці його виявлення, опису тілесних ушкоджень та визначення їх виду, знаходження та опису речових доказів біологічного походження.

г) надає знання з правових засад лікарської діяльності відповідно до чинного законодавства.

Структура навчальної дисципліни	Кількість кредитів, годин, з них				Рік навчання семестр	Вид контролю
	Всього	Аудиторних		СРС		
		Лекцій (годин)	Практичних занять (год.)			
Назва дисципліни: Судова медицина Змістових модулів 8	кредитів - 1.5, 45 годин	-	24	21	4-й курс (7 / 8 семестри)	Залік
за семестрами (навчання протягом одного семестру)						
Судова медицина	кредитів - 1.5, 45 годин	-	24	21	7 або 8 семестри	Залік

Примітка: 1 кредит - 30 годин. Аудиторне навантаження - 53%, СРС - 47%.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Судова медицина» є організація та методика проведення судово-медичних експертиз потерпілих, підозрюваних та інших осіб, трупів, речових доказів та матеріалів судових та слідчих справ.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення дисципліни «Судова медицина» передбачає попереднє

опанування знаннями та вміннями медичної біології, анатомії, гістології, травматології, хірургії; інтегрується з цими дисциплінами.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Судова медицина» є засвоєння базових теоретичних положень судової медицини, оволодіння практичними навичками, які необхідні для правильного використання речових доказів біологічного походження в розкритті, розслідуванні та попередженні злочинів. Мета вивчення судової медицини є кінцеві цілі встановлені на основі ОПП підготовки лікаря за фахом відповідно до блоку її змістовного модулю. Опис цілей сформульовано через вміння у вигляді цільових завдань. На підставі кінцевих цілей до кожного модулю (змістового модулю) сформульовані конкретні цілі у вигляді певних умінь, цільових завдань, що забезпечують досягнення кінцевої мети вивчення дисципліни.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Судова медицина» є навчання основам:

- комплексного розгляду теоретичних основ судової медицини;
- понятійного апарату судової медицини та судово-медичної експертизи;
- правильному формулюванню питань, які виносяться на вирішення перед судово-медичною експертизою;
- організації і методики проведення судово-медичних експертиз потерпілих, підозрюваних та інших осіб, трупа, речових доказів та за матеріалами цивільних справ та кримінальних проваджень;
- формування знань про обставини, при яких необхідно обов'язково призначати судово-медичну експертизу, а також про права і обов'язки судово-медичних експертів і працівників судово-слідчих органів в організації і проведенні судово-медичної експертизи;
- об'єктивної оцінки висновків судово-медичної експертизи з наступним використанням отриманих даних у своїй практичній діяльності;
- ознайомлення з досвідом роботи і досягненнями судово-медичної служби на Україні.

Кінцеві цілі вивчення дисципліни

1. Вміти описувати тілесні ушкодження за загальноприйнятою схемою їх опису.
2. Демонструвати вміння проводити огляд трупа на місці події.
3. Вміти встановлювати факт настання біологічної смерті.
4. Вміти описувати та вилучати речові докази біологічного походження під час огляду місця події.
5. Демонструвати вміння проводити судово-медичне дослідження трупа та встановлювати причину насильницької та ненасильницької смерті.
6. Демонструвати вміння проводити судово-медичне обстеження потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.
7. Знати зміст нормативно-правових актів, які стосуються медичної діяльності та діють у сфері охорони здоров'я громадян та демонструвати вміння проводити їх аналіз.

1.3. Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна «Судова медицина»

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти дисципліна забезпечує набуття студентами компетентностей:

- *інтегральна*: здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується комплексністю та невизначеністю умов та вимог.
- *загальні*:
- ЗК1 - здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- ЗК2 - здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- ЗК3 - здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- ЗК4 - знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності;
- ЗК5 - здатність до адаптації та дії в новій ситуації;
- ЗК6 - здатність приймати обґрунтовані рішення;
- ЗК7 - здатність працювати в команді;
- ЗК8 - здатність до міжособистісної взаємодії;
- ЗК10 - здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології;
- ЗК11 - здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел;
- ЗК12 - визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків;
- ЗК14 - здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем;

- ЗК15 - здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- спеціальні (фахові, предметні):

- ФК1 - здатність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані;

- ФК2 - здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів;

- ФК3 - здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання

- ФК7 - здатність до діагностування невідкладних станів.

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей».

№ зп	Компетентність	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
Інтегральна компетентність					
Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності у галузі охорони здоров'я, або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується комплексністю та невизначеністю умов та вимог					
Загальні компетентності					
1.	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1)	Знати способи аналізу, синтезу та подальшого сучасного навчання	Вміти проводити аналіз інформації, приймати обґрунтовані рішення, вміти набувати сучасні знання	Здатність до ефективної комунікації у ході аналітично-синтетичної діяльності	Нести відповідальність за проведений аналіз набутих сучасних знань та їх синтез
2.	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК2)	Знати способи подальшого навчання з метою отримання сучасних знань	Вміти проводити аналіз отриманої інформації, приймати обґрунтовані рішення, вміти набувати сучасні знання	Встановлювати відповідні зв'язки для досягнення цілей	Нести відповідальність за своєчасне набуття сучасних знань
3.	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК3)	Мати знання відповідного рівня з теоретичних та клінічних дисциплін	Вміти застосовувати знання з медичних дисциплін у практичних ситуаціях	Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності; здатність до обміну професійними знаннями	Нести відповідальність за правильність застосування відповідних знань у практичних ситуаціях
4.	Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності (ЗК4)	Знати та розуміти предметну галузь, розуміти базисні принципи професійної діяльності	Вміти використовувати отримані знання з предметної галузі та їх розуміння у професійній діяльності	Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності	Бути відповідальним за знання та розуміння предметної галузі та розуміння принципів професійної діяльності
5.	Здатність до адаптації та дії в новій ситуації (ЗК5)	Знати способи адаптації та дії в нових ситуаціях	Вміти обирати способи пристосування та дій в нових ситуаціях	Використовувати можливості комунікації з метою пристосування та дії у нових умовах	Нести відповідальність за вчасне пристосування та дії у нових ситуаціях
6.	Здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК6)	Володіти знаннями відповідного рівня для прийняття обґрунтованих рішень	Вміти обґрунтовувати прийняті рішення	Здатність до ефективної комунікації в	Нести відповідальність за прийняті рішення

				межах професійної команди з метою прийняття обґрунтованих рішень	
7.	Здатність працювати в команді (ЗК7)	Знати тактики та стратегії спілкування, закони та способи комунікативної поведінки	Вміти обирати способи та стратегії спілкування для забезпечення ефективної командної роботи	Використовувати стратегії спілкування та навички міжособистісної взаємодії	Нести відповідальність за вибір та тактику способу комунікації
8.	Здатність до міжособистісної взаємодії (ЗК8)	Знати тактики та стратегії спілкування, закони та способи комунікативної поведінки	Вміти обирати способи та стратегії спілкування для забезпечення ефективної міжособистісної взаємодії	Використовувати стратегії спілкування та навички міжособистісної взаємодії	Нести відповідальність за результати міжособистісної взаємодії
9.	Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК10)	Мати глибокі знання в галузі інформаційних і комунікаційних технологій, що застосовуються у професійній діяльності	Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній галузі, що потребує оновлення та інтеграції знань	Використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності	Нести відповідальність за розвиток професійних знань та умінь у галузі інформаційних та комунікативних технологій
10	Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел (ЗК11)	Знати пошукові платформи для отримання відповідної фахової інформації	Вміти забезпечувати якісний пошук джерел інформації, опрацювати та аналізувати отримані дані	Встановлювати зв'язки для забезпечення якісного виконання пошуку необхідної інформації, її опрацювання та аналізу	Нести відповідальність за результати пошуку, опрацювання та аналізу фахової інформації
11	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків (ЗК12)	Знати обов'язки та шляхи виконання поставлених завдань	Вміти визначити мету та завдання бути наполегливим та сумлінним при виконанні обов'язків	Встановлювати міжособистісні зв'язки для ефективного виконання завдань та обов'язків	Відповідати за якісне виконання поставлених завдань; відповідати за виконання взятих зобов'язань
12	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК14)	Знати свої соціальні та громадські права та обов'язки	Формувати свою громадянську свідомість, вміти діяти відповідно до неї	Здатність донести свою громадську та соціальну позицію	Відповідальність за свою громадянську позицію та діяльність
13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі	Знати про необхідність зберігання та примноження моральних, культурних та наукових цінностей, базуючись на розумінні історії та закономірностей розвитку	Зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності, виходячи із розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі та її місця в загальній системі знань про природу	Використовувати всі можливості для збереження та примноження моральних, культурних та наукових надбань	Нести відповідальність за зберігання та примноження моральних, культурних та наукових цінностей, виходячи із розуміння значення

	знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК15)	предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство, розвиток суспільства, техніки та технологій			предметної галузі як науки та її місця у загальній системі природничих знань
--	---	---	--	--	--

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

1	Здатність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані (ФК1)	Знати способи отримання медичної інформації про пацієнта, володіти знаннями стосовно аналізу клінічних даних	Вміти збирати відповідну медичну інформацію про пацієнта та аналізувати клінічні дані	Вміти налагоджувати комунікативні зв'язки з пацієнтом з метою отримання необхідної медичної інформації про нього	Нести відповідальність за отриману медичну інформацію у кожному конкретному випадку; відповідати за правильність аналізу клінічних даних
	Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів (ФК2)	Знати про необхідні лабораторні та інструментальні методи досліджень	Вміти визначати необхідний перелік лабораторних та інструментальних методів досліджень; вміти оцінювати їх результати	Використовувати способи комунікації у процесі визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних методів досліджень, а також у процесі оцінювання їх результатів	Нести відповідальність за обраний перелік лабораторних та інструментальних методів дослідження, а також за оцінювання їх результатів
	Здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання (ФК3)	Мати спеціалізовані (фахові) знання, необхідні для встановлення попереднього та клінічного діагнозів захворювання	Вміти формулювати попередній та клінічний діагнози захворювання	Вміти ефективно комунікувати з іншими членами професійної команди з метою встановлення правильного попереднього та клінічного діагнозів захворювання	Нести відповідальність за встановлений попередній та клінічний діагнози захворювання
	Здатність до діагностування невідкладних станів (ФК7)	Мати спеціальні знання про різновид невідкладних станів і вміти їх розрізнити	Вміти збирати відповідну медичну інформацію про пацієнта та аналізувати клінічні дані	Вміти ефективно комунікувати з пацієнтом та іншими членами професійної команди з метою порятунку життя потерпілому	Нести відповідальність за стан пацієнта та вміти надати невідкладну медичну допомогу

Програмні результати навчання, визначені стандартом вищої освіти спеціальності

№	Програмні результати навчання	Загальні компетентності	Фахові компетентності	
ПРН1	Мати ґрунтовні знання із структури професійної діяльності. Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань. Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності	ЗК1, ЗК3, ЗК6,	ЗК2, ЗК4, ЗК5	ФК1
ПРН2	Розуміння та знання фундаментальних і клінічних біомедичних наук на рівні, достатньому для вирішення професійних задач у сфері охорони здоров'я	ЗК1, ЗК4,	ЗК2, ЗК3, ЗК5, ЗК6	ФК1, ФК2, ФК3
ПРН6	Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем	ЗК1, ЗК4	ЗК2, ЗК3,	ФК2, ФК3
ПРН7	Призначати та аналізувати додаткові (обов'язкові та додаткові) методи обстеження (лабораторні, функціональні та/або інструментальні) для пацієнтів із захворюваннями органів і систем організму для проведення диференційної діагностики	ЗК1, ЗК2, ЗК3		ФК1, ФК2, ФК3
ПРН8	Визначати провідний клінічний синдром або встановлювати, чим обумовлена тяжкість стану потерпілого шляхом прийняття обґрунтованого рішення та оцінки стану людини за будь-яких обставин (в умовах закладу охорони здоров'я та за його межами, у т.ч. в умовах надзвичайної ситуації та бойових дій, в польових умовах, в умовах нестачі інформації та обмеженого часу.)	ЗК7, ЗК8, ЗК10, ЗК11 ЗК 14, ЗК15		ФК3, ФК7

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни «Судова медицина» відводиться **45** годин – **1,5** кредитів ЄКТС. Програма дисципліни структурована на один модуль, до складу якого входять 8 змістових модулів, в яких **12** навчальних тем, навчання проходить за **один семестр (7 або 8 семестр)**.

Змістовий модуль 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи.

Конкретні цілі

- Аналізувати етапи розвитку вітчизняної судової медицини, внесок окремих вчених на кожному етапі.
- Пояснювати засади організації судово-медичної експертизи в державі.
- Знати функцію структурних підрозділів бюро судово-медичної експертизи
- Аналізувати нормативно-правове забезпечення медичної діяльності.
- Інтерпретувати законодавчі норми стосовно призначення та проведення судово-медичної експертизи, правове регулювання трансплантації.

Тема 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку

Судова медицина, визначення поняття, її зміст та завдання. Значення судової медицини в системі вищої медичної освіти. Судово-медична експертиза, її роль в роботі правоохоронних органів та охорони здоров'я.

Становлення судової медицини та судово-медичної експертизи. Етапи розвитку судової медицини, особливості сучасного V етапу. Внесок визначних вітчизняних та українських судових медиків - С.А.Громова, П.А.Мінакова, М.С.Бокаріуса, М.В.Попова, М.І.Райського, М.І.Авдєєва, В.М.Смольянінова, Ю.С.Сапожнікова, І.А.Концевич, А.Ф.Рубіжанського, А.М.Фадєєва, Кононенка В.І, Зорина Б.М. в розвиток теорії та практики судової медицини. Наукові досягнення кафедр /курсів /судової медицини.

Тема 2. Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи в Україні

Судово-медична експертиза як один з різновидів судових експертиз та доказів у судовому процесі.

Нормативно-правові акти, що регламентують проведення судово-медичних експертиз - Закон “Про судову експертизу”, “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, кодекси, доповнення та зміни до закону “Про підприємництво”, наказ №6 “Про організацію судово-медичної експертизи в Україні”/1995/.

Поняття про судово-медичну експертизу, обов'язкове її призначення. Види експертиз, одноосібне, комісійне та комплексне її проведення.

Структура судово-медичної служби в Україні. Поняття про інстанційність державної судово-медичної служби. Бюро судово-медичної експертизи як організаційна ланка державної судово-медичної служби, його структура та функції підрозділів.

Поняття про судового експерта, судово-медичного експерта, спеціаліста у галузі судово-медичної експертизи, їх обов'язки, права та відповідальність. Гарантії незалежності судового експерта. Роль судово-медичного експерта в досудовому слідстві, дізнанні та його участь у судовому засіданні.

Об'єкти судово-медичної експертизи - трупи, потерпілі, звинувачувані та інші особи, речові докази, медична документація.

Регламентація проведення судово-медичних експертиз та судово-медичних досліджень, документація, її структура порядок складання.

Змістовий модуль 2. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб

Конкретні цілі

1. Вміти проводити огляд потерпілої особи з приводу тілесних ушкоджень.
2. Вміти описувати тілесні ушкодження.
3. Демонструвати вміння з визначення ступеню тяжкості тілесного ушкодження, відсотку втрати загальної працездатності.
4. Знати особливості судово-медичної експертизи з приводу спірних статевих станів та статевих злочинів.

Тема 3. Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку

Приводи до судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачуваних та інших осіб, її організація, особливості проведення і документація.

Судово-медична експертиза з приводу наявності на потерпілому тілесних ушкоджень. Визначення видів пошкоджень, давності нанесення та ступеня їх тяжкості.

Юридична класифікація тілесних ушкоджень за ступенем їх тяжкості відповідно до КК України. Тяжкі тілесні ушкодження. Ушкодження середньої тяжкості. Легкі тілесні ушкодження. Критерії тяжкості тілесних ушкоджень відповідно до діючих “Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень”. Побої, мордування.

Особливості проведення експертизи визначення наявності та ступеня втрати працездатності.

Експертиза стану здоров'я: симуляція, агравація, дисимуляція, штучні хвороби, самоушкодження / калічення членів/.

Значення медичних документів, слідчих матеріалів при встановленні умов, за яких було заподіяно травму.

Експертиза визначення віку, приводи та критерії визначення віку, методи дослідження.

Тема 4. Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів

Особливості проведення експертизи у випадках спірних статевих станів. Визначення статі. Встановлення порушення цілості дівочої пліви. Встановлення статевої зрілості, статевої репродуктивної здатності, минулих пологів. Встановлення минулого викидня /аборту/.

Судово-медична експертиза статевих злочинів. Статеві злочини, за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність. Згвалтування: встановлення факту статевого акту, ознак фізичного насильства, безпорадного стану. Експертиза постраждалої особи та особи, підозрюваної у скоєнні злочину. Експертиза випадків статевої близькості з особами, які не досягли статевої зрілості. Розбещення неповнолітніх. Експертиза насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Експертиза навмисного зараження венеричною хворобою та ВІЛ інфекцією. Особливості їх проведення.

Змістовий модуль 3. Судово-медична танатологія

Конкретні цілі

- Вміти констатувати факт настання біологічної смерті.
- Демонструвати вміння проводити огляд трупа на місці події, знаходити, описувати та вилучати речові докази біологічного походження.
- Проводити судово-медичний розтин трупу, формулювати причину ненасильницької смерті та виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.

- Знати особливості судово-медичної експертизи трупа новонародженого та нагло померлої особи.
- Знати особливості забору біологічного матеріалу для трансплантації.

Тема 5. Судово-медична танатологія. Діагностика клінічної і біологічної смерті, ймовірні та вірогідні (абсолютні) ознаки смерті. «Мозкова смерть» та її діагностика. Документація, яка складається для констатації «мозкової смерті».

Поняття про танатологію. Вчення про смерть у судовій медицині. Концепції смерті: смерть клітини, органу, організму. Судово-медична класифікація смерті. Смерть насильницька та ненасильницька. Роль та межі компетенції судово-медичного експерта при встановленні роду насильницької смерті.

Вмирання та його етапи. Термінальний стан і його судово-медичне значення, мозкова смерть. Констатація факту смерті, її ознаки та їх визначення, уявна смерть.

Діагностика клінічної і біологічної смерті, ймовірні та вірогідні /абсолютні/ ознаки смерті. Зміни, які настають в органах і тканинах після смерті. Ймовірні (орієнтовні) ознаки смерті: відсутність дихання, діяльності серця та функціонування ЦНС. Переживання тканин та судово-медичне значення суправітальних реакцій. Можливість вилучення органів від донора, якому констатовано смерть. Припинення надання медичної допомоги донору. Початок діяльності пов'язаної з трансплантацією тканин і органів реципієнту. Визначення правової гарантії вилучення трансплантата з організму дійсно мертвої людини.

Ранні трупні ознаки: охолодження тіла, трупне висихання, трупні плями: стадії і термін їх розвитку, методи дослідження. Трупне залякання, механізм розвитку і засоби виявлення.

Пізнні трупні ознаки. Процес гниття трупа, його сутність; вплив різноманітних факторів на розвиток процесів гниття. Ентомофауна трупа. Особливості гниття окремих органів і тканин.

Природна консервація трупів: муміфікація, жировіск, торф'яне дублення, промерзання. Засоби штучної консервації трупів. Пошкодження і знищення трупів комахами, тваринами.

Судово-медичне встановлення давності настання смерті.

Критерії: повна і стійка відсутність свідомості (кома), атонія всіх м'язів, відсутність реакції на больові подразники в ділянках тригініальних точок та інших будь-яких рефлексів, які замикаються вище шийного відділу спинного мозку.

Морфологічні критерії смерті: первинні, поширені, поодинокі або множинні забої головного мозку, що руйнують значну площину однієї або декількох ділянок мозку.

«Інструкція з діагностики смерті мозку». Додаток №1 до пункту 6.2

Загальні положення умови для встановлення діагнозу «смерті мозку».

Комплекс клінічних критеріїв, наявність яких є обов'язковою для встановлення діагнозу «смерті мозку».

Тема 6. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Судово-медична експертиза трупів новонароджених.

Особливості судово-медичної експертизи /дослідження/ та техніки розтину трупів новонароджених. Встановлення новонародженості, доношеності, зрілості, живонародженості, життєздатності та довготривалості життя після пологів. Використання результатів інструментальних та лабораторних методів досліджень - гістологічного, рентгенологічного, біохімічного для обґрунтування судово-медичного висновку. Причини смерті плода і новонародженого: до, під час та після пологів. Дітовбивство: активне та пасивне.

Тема 7. Переживання тканин. Використання органів і тканин для трансплантації. Правові та медичні аспекти трансплантації.

Правовий порядок трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини. Законодавство України про трансплантацію: закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992р.; закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини», інші підзаконні нормативно-правові акти України (наказ МОЗ України «про затвердження нормативно-правових актів України з питань трансплантації», «інструкція щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку», «інструкція щодо вилучення анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів у донора-трупа», «постанова КМК «перелік державних та комунальних закладів ОЗ і державних наукових установ, які мають право проводити діяльність пов'язану з трансплантацією органів та інших анатомічних матеріалів людини»)

Взяття, зберігання, перевезення органів, інших анатомічних матеріалів людини та їх трансплантація. Виготовлення біоімплантів, отримання та використання трансплантатів.

Застосування трансплантації, як методу лікування.

Тема 8. Огляд трупа на місці події.

Огляд трупа на місці його знайдення. Правова регламентація огляду місця події. Організація

огляду, його учасники. Стадії огляду - статична та динамічна. Завдання та функції спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час огляду трупа на місці його виявлення. Порядок та методика огляду трупа. Виявлення, опис, вилучення та пакування речових доказів біологічного походження для подальшого їх дослідження. Документація, яку складають під час огляду місця події.

Тема 9. Судово-медичний розтин трупа та його демонстрація. Самостійний розтин трупа.

Судово-медична експертиза трупа (демонстрація).

Категорії трупів, які підлягають судово-медичній експертизі /дослідженню/. Правила і техніка судово-медичного дослідження трупів. Правова регламентація судово-медичної експертизи трупів. Питання, які вирішують під час розтину трупів. Особливості судово-медичного розтину трупа.

Особливості дослідження трупів невідомих осіб /антропометрія, словесний портрет, особливі ознаки, дактилоскопія, зубна формула тощо/, розчленованих, скелетованих трупів та кісткових залишків. Особливості розтину при підозрі на ураження радіоактивними речовинами, бойовими отруйними речовинами, при захворюванні на особливо небезпечні інфекції та ВІЛ. Особливості дослідження ексгумованих трупів.

Питання, які вирішують під час дослідження трупів.

Тема 10. Складання Висновку судово-медичного дослідження трупа.

Принципи побудови судово-медичного діагнозу та експертних висновків. Лікарське свідоцтво про смерть.

Поняття про наглу смерть та її фактори ризику. Основна мета та завдання, які вирішують під час судово-медичного дослідження трупів. Причини та генез наглої смерті у різних вікових групах. Особливості дослідження трупів нагло померлих осіб.

Діагностика наглої смерті при захворюваннях серцево-судинної системи, органів дихання, травлення, центральної нервової та сечостатевої систем; при вагітності, під час пологів, від інфекційних захворювань.

Раптова смерть у дитячому віці: основні причини, діагностика; синдром раптової дитячої смерті.

Використання лабораторних досліджень - гістологічного, гістохімічного, агіографічного, полум'яно-фотометричного, біохімічного, бактеріологічного для обґрунтування причини смерті.

Раптова смерть за особливих обставин: на фоні травми, під час лікувальних процедур, занять спортом.

Визначення танатогенезу при поєднанні різних нозологічних форм захворювань та травми: встановлення основної причини смерті, її діагностика. Значення аналізу раптової смерті для підвищення якості лікувально-профілактичної допомоги населенню.

Поняття про причину смерті. Встановлення причини та генезу смерті. Документація, яку складають при судово-медичній експертизі /дослідженні/ трупів.

Оцінювання " Висновку судово-медичного дослідження трупа" проводиться за наступними критеріями:

"Зараховано" - виставляється за повне оформлення титульної сторінки "Висновку", наявність грамотного опису зовнішнього дослідження, розділу "ушкодження", внутрішнього дослідження з внесенням результатів всіх необхідних додаткових методів дослідження (які відповідають проведеному розтину і причині смерті), з формулюванням заключної частини "Висновку", де причина смерті правильно обґрунтована і підтверджена, тілесним ушкодженням дано вірну оцінку і характеристику, дано відповіді на всі поставлені питання; оцінка "4" - виставляється при наявності всіх розділів "Висновку", але з допущенням незначних помилок при оформленні його, деякої неповноти в описовій частині (зовнішнього і внутрішнього дослідження), але з повним описом в підсумковій частині, з дачею відповіді на всі запитання, поставлених перед експертом;

"Незараховано" - виставляється за погано читабельний почерк, яким написано "Висновок", грубе порушення схеми і принципів формулювання всіх розділів "Висновку", відсутності частини "Висновку" чи підсумків, неграмотне оформлення "Висновку".

Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження.
- Вміти описувати тілесні ушкодження, що виникли від дії механічних чинників.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Вміти виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа.

Тема 11. Загальні питання судово-медичної травматології

Визначення понять "травма", "ушкодження". Класифікація ушкоджень залежно від діючого фактора, характеру та ступеня тяжкості. Анатомічні та функціональні травми. Особливості описання тілесних ушкоджень.

Ушкодження тупими предметами, їх класифікація. Механізм дії тупих предметів та характер ушкоджень, які виникають від їх дії.

Садна, синяки, забій тканин, забиті рани, переломи кісток, розриви та відриви внутрішніх органів, відокремлення та розчавлення частин тіла, їх морфологічна характеристика та судово-медичне значення. Ушкодження тканин обличчя, кісток, зубів, ротової порожнини. Ушкодження зубами. Можливості визначення виду тупого твердого предмета і механізму його дії на підставі особливостей ушкоджень.

Особливості ушкоджень, які виникають у разі падіння з висоти, на площину - при прискоренні та без нього. Їх диференціальна діагностика.

Тема 12. Судово-медична експертиза травматизму та транспортної травми

Травматизм та його види. Судово-медичні особливості різних видів травматизму.

Класифікація транспортної травми. Автомобільна травма та основні її види. Зв'язок фаз автомобільної травми з механізмом виникнення ушкоджень. Особливості огляду місця ДТП. Травма від зіткнення людини з автомобілем, який рухається. Травма від переїзду колесом автомобіля. Травма в кабіні автомобіля; травма внаслідок падіння з кузова; травма в результаті здавлювання тіла між автомобілем та нерухомим предметом.

Мотоциклетна травма, особливості ушкоджень.

Залізнична травма, її види та особливості ушкоджень.

Травма на водному транспорті.

Авіаційна травма та її види; особливості судово-медичної експертизи та її значення для встановлення причини авіаційної катастрофи.

Виробнича /промислова та сільськогосподарська/ та спортивна травми.

Тема 13. Ушкодження гострими предметами

Види гострих предметів, механізм заподіяння ушкодження. Морфологічні особливості різаних, колотих, колото-різаних, рубаних та пиляних ран. Питання, які виникають при судово-медичному дослідженні цих ушкоджень. Можливості встановлення механізму дії та ідентифікації гострих предметів. Особливості ушкоджень, заподіяних власною та сторонньою рукою.

Зажиттєва реакція на ушкодження / місцева та загальна/; сучасні методи визначення зажиттєвості та давності спричинення ушкоджень.

Вирішення питання про можливість смертельно поранених до самостійних цілеспрямованих дій.

Причини смерті від механічної травми, зумовленої дією тупих та гострих предметів, їх судово-медичне визначення.

Тема 14. Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень

Поняття про вогнестрільні ушкодження. Вогнепальна зброя, її види. Патрон та його складові частини. Механізм пострілу: головна балістична хвиля, вбивча сила кулі. Пояси дії куль залежно від їх кінетичної енергії; гідродинамічна дія кулі. Устрій бойового патрона, механізм дії снаряду на одяг, тканини і органи залежно від відстані пострілу. Додаткові фактори пострілу. Ознаки пострілу впритул. Значення відбитка дульного зрізу та механізм його утворення. Постріл на близькій відстані, його ознаки. Постріл на неблизькій відстані. Визначення вхідного та вихідного кульових отворів при пострілах на різних відстанях на одязі та шкірі. Особливості вогнестрільних ушкоджень на одязі із синтетичного матеріалу. Ушкодження з мисливської зброї. Особливості вогнестрільного ранового каналу /сліпий, наскрізний, зміщений, напівколовий, коловий / у разі його проходження крізь різні органи і тканини. Можливості встановлення напрямку пострілу при проходженні кулі крізь плоскі, трубчасті кістки та паренхіматозні органи. Діагностика вогнестрільних ушкоджень із сучасної вогнепальної зброї. Ушкодження з газової зброї.

Ушкодження від гранат, запалів, мін, снарядів, вибухових речовин. Можливості визначення виду зброї, боєприпасів за характером ушкоджень.

Спеціальні методи досліджень, які застосовують при експертизі вогнестрільної травми: гістологічні, хімічні, рентгенологічні, фотографічні, спектрографічні, контактнo-дифузійні, безпосередня мікроскопія, фотографування в інфрачервоних променях тощо.

Особливості огляду місця події і значення слідчого експерименту для вирішення питань, поставлених слідчими органами при розслідуванні справ, пов'язаних з експертизою вогнестрільних ушкоджень.

Тема 15. Судово-медична експертиза механічної асфіксії

Поняття про гіпоксію, асфіксію та механічну асфіксію. Клінічна картина вмирання при асфіксії,

стадії перебігу. Післяасфікційний стан. Патоморфологічні зміни після смерті від механічної асфіксії /так звані загальноасфіктичні ознаки/.

Класифікація механічної асфіксії. Повищення, зашморги, їх види та варіанти накладання. Генез смерті при підвищенні, діагностика смерті від підвищення; видові ознаки. Різниця між зажиттєвою та післясмертною странгуляційною борозною. Встановлення механізму виникнення ушкоджень на тілі.

Задушення петлею, видові ознаки, особливості ходу странгуляційної борозни. Діагностика смерті від задушення петлею. Ознаки боротьби та самооборони.

Задушення руками, морфологічні ознаки та діагностика цього виду механічної асфіксії залежно від особливостей механічного фактора - м'який предмет чи руки.

Рід насильницької смерті при цих видах асфіксії.

Асфіксія від попадання сторонніх предметів та блювотних мас у дихальні шляхи. Аспірація компактними та сипучими речовинами. Діагностика зажиттєвості попадання сторонніх предметів у дихальні шляхи. Рід насильницької смерті.

Здавлення грудей і живота, генез смерті, морфологічні ознаки цього виду асфіксії.

Утоплення: механізм смерті, видові ознаки, ознаки перебування трупа у воді, лабораторні методи дослідження при діагностиці утоплення.

Смерть у воді, не пов'язана з утопленням. Ушкодження на трупі, який перебував у воді. Встановлення строку перебування трупа у воді. Рід насильницької смерті.

Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження у разі дії крайніх температур, різко зміненого барометричного тиску, електрики, променевої енергії
- Вміти описувати тілесні ушкодження, що виникли від дії цих чинників.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа.

Тема 16. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії крайніх температур

Місцева та загальна дія високої температури. Опіки, які спричинені полум'ям, розпеченим предметом, гарячою рідиною та паром, їх морфологічна характеристика. Визначення дії ушкоджувального фактора, площі та ступеня опіків. Наслідки опіків. Питання, які вирішують при експертизі опіків. Особливості експертизи обвуглених трупів, визначення зажиттєвості потрапляння тіла в полум'я. Причини смерті від дії високої температури та в різних стадіях опікової хвороби.

Загальна дія високої температури на організм. Тепловий та сонячний удари. Особливості діагностики.

Загальна та місцева дія низької температури. Смерть від переохолодження організму та його ознаки на трупі. Умови, які спричинюють смерть від переохолодження. Генез смерті. Замерзання трупа.

Тема 17. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії атмосферної та технічної електрики

Судово-медична експертиза смерті від дії технічного електричного струму. Механізм дії технічного електричного струму на організм людини. Умови, які впливають на наслідки електротравми. Генез смерті при електротравмі. Особливості огляду місця події. Електрична мітка входу та виходу струму з організму; інші ознаки дії струму. Лабораторні методи дослідження електромітки. Ураження атмосферною електрикою. Причини смерті при електротравмі.

Тема 18. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії

Судово-медична експертиза при ураженні іонізуючим випромінюванням. Дія іонізуючого випромінювання на організм людини. Променева хвороба. Дія малих доз іонізуючого випромінювання на організм. Особливості дослідження трупа. Причини смерті та їх судово-медична діагностика.

Судово-медична експертиза ушкодження від дії лазерного випромінювання. Особливості дії лазеру на біологічні тканини. Лазерний термічний опік, лазерні рани.

Тема 19. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску

Дія різко зміненого /зниженого або підвищеного/ тиску газового середовища на організм /баротравма/, декомпресійна хвороба. Розлад здоров'я та смерть при змінах парціального тиску газів.

Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження від дії хімічних речовин та складати його опис.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Вміти вилучати об'єкти для проведення судово-токсикологічного дослідження.
- Інтерпретувати результати судово-токсикологічного дослідження.
- Визначати ступінь алкогольного сп'яніння.

Тема 20. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь

Поняття про отрути та отруєння. Умови дії отруту. Розподіл отруту в організмі. Вплив просторового, часового та концентраційного фактора. Критичні органи при отруєннях. Рецептори токсичності. Перебіг отруєнь. Механізм звикання до отруту. Особливості огляду місця події при підозрі на смерть від отруєння. Вимоги до судово-медичного дослідження трупа у разі підозри на отруєння.

Судово-медичні джерела діагностики отруєнь: обставини справи, результати життєвого токсикологічного аналізу, особливості клінічного перебігу розладу здоров'я, судово-медичний розтин трупа, судово-токсикологічне дослідження, судово-гістологічне, ботанічне та бактеріологічне дослідження, фармакологічна проба. Правила вилучення органів і тканин трупа для лабораторних досліджень.

Тема 21. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отруту

Класифікація отруту. Характеристика і судово-медична діагностика отруєнь корозійними отрутами /ідкі кислоти й луги, феноли/; кров'яними /окис вуглецю, метгемоглобінотворювачі/; деструктивними /солі важких металів та металоїдів - ртуть, мідь, свинець, талій, миш'як, фосфор/ і нервово-функціональними /ціаністи сполуки, снодійні, алкалоїди, наркотики, сірководень, вуглекислота, отрутохімікати — фосфор та хлорорганічні сполуки/.

Отруєння етиловим спиртом: його дія на організм, токсикокінетика, стадії резорбції та елімінації. Смертельна доза. Визначення кількості випитих спиртних напоїв. Кількісне визначення алкоголю в крові та сечі, методи дослідження. Можливості зміни концентрації алкоголю в тканинах трупа. Судово-медична діагностика смерті від алкогольної інтоксикації.

Отруєння технічними рідинами, що містять спирти: метиловий, амиловий, антифриз, дихлоретан, тетраетилсвинець; їх характеристика та виявлення.

Профілактичні заходи в боротьбі з алкоголізмом та пияцтвом. Визначення ступеня алкогольного сп'яніння. Визначення факту алкогольного сп'яніння за видихуванним повітрям: якісні методи виявлення алкоголю у видиху, використання сучасних аналізаторів парів алкоголю.

Судово-медична експертиза смерті від вживання наркотиків. Сучасні особливості наркоманій. Перебіг наркотичного сп'яніння. Великий наркоманічний синдром.

Судово-медична діагностика смерті від передозування опію, морфіну, героїну, кокаїну, канабіоїдів. Наркотичні гриби. Судово-медична класифікація харчових отруєнь та їх походження. Бактеріальне та небактеріальне /отруйні рослини, гриби, ягоди, насіння, коріння/, їх характеристика та визначення. Особливості судово-медичної експертизи при розслідуванні харчових отруєнь.

Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників

Конкретні цілі

- Знати особливості розладу здоров'я у разі дії біологічних чинників.
- Визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Вміти вилучати об'єкти для проведення судово-медичної експертизи.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.

Тема 22. Судово-медична експертиза у разі розладу здоров'я внаслідок дії біологічного чинника

Харчове отруєння та харчова токсикоінфекція. Справжні та несправжні харчові отруєння. Харчові токсикоінфекції та бактеріальні інтоксикації. Харчові мікотоксикози.

Розлад здоров'я від дії бактерій, вірусів, грибків, пріонів.

Особливості судово-медичної експертизи. Джерела діагностики.

Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень

Конкретні цілі

- Вміти визначати метод лабораторного дослідження для вирішення поставлених питань.
- Знати теоретичні засади лабораторних досліджень та демонструвати вміння інтерпретації їх результатів.

- Вміти описувати речові докази біологічного походження, передусім, сліди крові на місці пригоди.
- Знати правила вилучення речових доказів біологічного походження з місця їх розташування.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.

Тема 23. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження

Поняття про речові докази, їх значення в розкритті злочину проти життя та здоров'я особи. Роль лікаря-спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи у виявленні, описанні, вилученні, пакуванні речових доказів та направленні їх на дослідження.

Організація проведення експертизи / дослідження/ речових доказів, у тому числі й біологічного походження.

Судово-медична експертиза крові. Різновиди слідів крові на місці події, механізм їх утворення. Питання, які можуть бути вирішеними при експертизі слідів крові.

Сучасні методи встановлення наявності крові. Попереднє визначення наявності крові за кольором сліду крові, при дослідженні в ультрафіолетовому випромінюванні, із застосуванням реакцій, заснованих на каталазних та пероксидазних властивостях крові, проби з люмінолом.

Доказове визначення наявності крові - спектральне дослідження, мікрокристалічні реакції, флюоресцентна мікроскопія, біохімічне визначення гемоглобіну, використання діагностичних смужок "Гемофан".

Визначення видової, групової і статевої належності крові. Сучасні відомості про групи крові - еритроцитарні, лейкоцитарні, тромбоцитарні, сироваткові, ферментні. Визначення групи крові за системою АВО. Особливості застосування груп крові для вирішення питання про індивідуальну належність крові. Генерна дактилоскопія /генотипоскопічна експертиза/, її можливості, полімеразна ланцюгова реакція.

Дослідження крові для визначення походження крові від немовляти, вагітної тощо.

Експертиза спірного батьківства, материнства, заміни дітей.

Експертиза сім'яних плям, волосся, потожирових слідів, менструальної рідини, молозива, слини.

Сучасні можливості цитологічних експертиз /досліджень/ органів, тканин та виділень. Об'єкти та питання, які вирішують під час експертизи. Методи досліджень. Експертні можливості при проведенні експертизи у випадках ушкоджень тупими твердими, гострими предметами, вогнепальною зброєю, технічним струмом. Ідентифікація особи та методи для її проведення.

Тема 24. Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи

Об'єкти та питання, які вирішують під час експертизи. Методи досліджень. Експертні можливості при проведенні експертизи у випадках ушкоджень тупими гострими предметами, вогнепальною зброєю, технічним струмом.

Визначення хімічного складу зубного протезу. Ідентифікаційні дослідження знарядь травми. Ідентифікація особи та методи для її проведення.

3. Структура навчальної дисципліни - модулю „ Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької смерті ”

№	Тема	Лекції	Прак-тичні	СРС	ІР
Змістовний модуль 1. Предмет і завдання Судової медицини. Історія її розвитку. Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи.					
1	Тема 1. Предмет і завдання Судової медицини. Історія її розвитку.			1	
2	Тема 2. Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи.		2		
Змістовний модуль 2. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.					
1	Тема 3. Судово-медичний огляд живих осіб. Судово- медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку.		2		
2	Тема 4. Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів.		2		
Змістовний модуль 3. Судово-медична танатологія.					

1	Тема 5. Судово-медична танатологія. Діагностика клінічної і біологічної смерті, ймовірні та вірогідні (абсолютні) ознаки смерті. «Мозкова смерть» та її діагностика. Документація, яка складається для констатації «мозкової смерті».		1		
2	Тема 6. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Судово-медична експертиза трупів новонароджених.		0,5	1	
3	Тема 7. Переживання тканин. Використання органів і тканин для трансплантації. Правові та медичні аспекти трансплантації.			1	
4	Тема 8. Огляд трупа на місці події.		1		
5	Тема 9. Судово-медичний розтин трупа та його демонстрація.		1		
6	Тема 10. Складання Висновку судово-медичного дослідження трупа.		0,5		
Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників					
1	Тема 11. Загальні питання судово-медичної травматології. Ушкодження тупими предметами		1,5	1	
2	Тема 12. Судово-медична експертиза травматизму та транспортної травми		2	1	
3	Тема 13. Ушкодження гострими предметами		0,5	1	
4	Тема 14. Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень		2	1	
5	Тема 15. Судово-медична експертиза механічної асфіксії		2	1	
Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища					
1	Тема 16. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії крайніх температур		0,5	1	
2	Тема 17. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії атмосферної та технічної електрики		0,5	1	
3	Тема 18. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії		0,5	1	
4	Тема 19. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску		0,5	1	
Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин					
1	Тема 20. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь		1	0,5	
2	Тема 21. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут		1	0,5	
Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза розладу здоров'я та смерті від дії біологічних чинників					
1	Тема 22. Судово-медична експертиза у разі розладу здоров'я внаслідок дії біологічного чинника			1	
Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень					
1	Тема 23. Судово-медична експертизи речових доказів біологічного походження		2	0,5	
2	Тема 24. Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи			0,5	

Теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок		6	
Усього годин		24	21 -
Кредитів ECTS		1,5	
Підсумковий контроль		Залік	

Аудиторна робота - 53 %, СПРС - 47 %

4. Тематичний план лекція.

Лекцій не передбачено згідно з навчальною програмою.

5. Тематичний план практичних занять

№	Тема заняття	К-ть год.
1	Організаційно процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи в Україні.	2
2	Судово-медична експертиза встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку. Судово-медичний огляд живих осіб. Вирішення ситуаційних задач.	2
3	Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів.	2
4	Судово-медична танатологія. Діагностика клінічної і біологічної смерті, ймовірні та вірогідні ознаки смерті. Огляд трупа на місці події.	2
5	Судово-медична експертиза трупа насильницької та ненасильницької смерті. Демонстрація розтину.	2
6	Загальні питання судово-медичної травматології. Ушкодження тупими та гострими предметами.	2
7	Судово-медична експертиза дорожньо-транспортних подій. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті внаслідок дорожньо-транспортних подій.	2
8	Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті внаслідок вогнепальних ушкоджень.	2
9	Судово-медична експертиза механічної асфіксії. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті внаслідок дії різних видів механічної асфіксії.	2
10	Судово-медична експертиза отруєнь різними групами отрут. Судово-медичне обґрунтування причини смерті внаслідок отруєння. Складання експертних висновків за матеріалами розтину трупа.	2
11	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії факторів зовнішнього середовища: технічної та атмосферної електрики, крайніх температур, різко зміненого барометричного тиску, променевої енергії.	2
12	Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження.	2
Всього:		24

6. Тематичний план самостійних робіт

№	Тема	К-сть год.	Вид контролю
	Підготовка до практичних занять – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок.	6	
1.	Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку.	1	Поточний контроль на
2.	Правове регулювання трансплантації і донорства в Україні.	1	

3.	Судово-медична експертиза трупа новонародженого.	1	практичних заняттях
4.	Судово-медична експертиза ушкоджень від дії гострих предметів.	1	
5.	Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті внаслідок дії тупих предметів.	1	
6.	Судово-медична експертиза транспортної травми.	1	
7.	Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень та вибухової травми.	1	
8.	Судово-медична експертиза механічної асфіксії	1	
9.	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії крайніх температур.	1	
10.	Судово-медична експертиза ушкоджень від дії атмосферної та технічної електрики	1	
11.	Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії.		
12.	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску	1	
13.	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників	1	
14.	Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут.	1	
15.	Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичних методів дослідження.	1	
	РАЗОМ:	21	

7.Індивідуальні завдання Студенту зараховують дисципліну за умови виконання ним вимог навчальної програми та, за умови, якщо студент оформив та здав викладачу Висновок судово-медичного дослідження трупа та не має невідпрацьованих пропусків практичних занять і негативних оцінок.

При опрацюванні Теми 10: " Судово-медична експертиза отруєнь різними групами отрут. Судово-медичне обґрунтування причини смерті внаслідок отруєння. Складання експертних висновків за матеріалами розтину трупа.", студенти оформлюють роботу "Висновок експерта".

Оцінювання " Висновку судово-медичного дослідження трупа" проводиться за наступними критеріями:

"Зараховано" - виставляється за повне оформлення титульної сторінки "Висновку", наявність грамотного опису зовнішнього дослідження, розділу "ушкодження", внутрішнього дослідження з внесенням результатів всіх необхідних додаткових методів дослідження (які відповідають проведеному розтину і причині смерті), з формулюванням заключної частини "Висновку", де причина смерті правильно обґрунтована і підтверджена, тілесним ушкодженням дано вірну оцінку і характеристику, дано відповіді на всі поставлені питання; оцінка "4" - виставляється при наявності всіх розділів "Висновку ", але з допущенням незначних помилок при оформленні його, деякої неповноти в описовій частині (зовнішнього і внутрішнього дослідження), але з повним описом в підсумковій частині, з дачею відповіді на всі запитання, поставлених перед експертом;

"Незараховано" - виставляється за погано читабельний почерк, яким написано "Висновок", грубе порушення схеми і принципів формулювання всіх розділів "Висновку", відсутності частини "Висновку" чи підсумків, неграмотне оформлення "Висновку".

8. Методи навчання

Видами навчальної діяльності студентів згідно з навчальним планом є: а) практичні заняття, в) самостійна робота студентів (СРС).

Поточна навчальна діяльність студентів контролюється на практичних заняттях у відповідності з конкретними цілями та під час індивідуальної роботи викладача зі студентами.

Оцінювання самостійної роботи студентів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою.

Оцінювання самостійної роботи студентів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному практичному занятті.

Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних

навчальних занять, контролюється при підсумковому контролі.

Система організації занять:

Практичні заняття проводяться у вигляді інтерактивної комунікації викладача і студентів. З метою підготовки до практичного заняття студент повинен:

- вивчити теоретичний матеріал користуючись підручниками, методичними посібниками та іншими доступними джерелами;
- опрацювати тему самостійної роботи студента.

Орієнтовний план проведення заняття:

- Формулювання мети і цілей заняття викладачем.
- Інтерактивне обговорення теми у вигляді дискусії, що включає інформацію, представлену в таблицях, схемах, малюнках.
- За можливість, проведення демонстративного розтину тіла померлого.
- Фінальний контроль матеріалу заняття, що включає оцінювання самостійної роботи, усних відповідей та тестовий контроль теоретичних знань.

9.Методи контролю

Форми контролю і система оцінювання здійснюються відповідно до вимог програми дисципліни та Інструкції про систему оцінювання навчальної діяльності студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу, затверджені МОЗ України (2005).

Поточний контроль здійснюють на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей з кожної теми. При оцінюванні навчальної діяльності студентів необхідно надавати перевагу стандартизованим методам контролю: тестуванню, структурованим письмовим роботам, структурованому за процедурою контролю практичних навичок в умовах, що наближені до реальних.

Види контролю:

- поточний (на практичних заняттях)
- форма підсумкового контролю відповідно до навчального плану - залік;

10.Поточний контроль здійснюється під час проведення навчальних занять і має на меті перевірку засвоєння студентами навчального матеріалу (необхідно описати форми проведення поточного контролю під час навчальних занять за 4-ри бальною (національною) шкалою). Форми оцінювання поточної навчальної діяльності мають бути стандартизованими і включати контроль теоретичної та практичної підготовки. Здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку засвоєння студентами навчального матеріалу.

Під час поточного контролю знань студент зобов'язаний:

- продемонструвати самостійно заповнені схеми, таблиці, алгоритми (за умови наявності до відповідного заняття);
- дати письмові відповіді на запропоновані тести (включаючи тести формату А, та багатовибірні - R, X) і ситуаційні задачі. Критерії оцінювання поточної навчальної діяльності
- під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність студенту виставляються оцінки за 4-ри бальною (традиційною) шкалою. При цьому враховуються усі види робіт, передбачені навчальною програмою. Студент має отримати оцінку з кожної теми.
- Форми оцінювання поточної навчальної діяльності включають контроль теоретичної та практичної підготовки. Виставлені за традиційною шкалою оцінки конвертуються у бали.

10.1. Оцінювання поточної навчальної діяльності. Оцінювання поточної навчальної діяльності студентів проводять комплексно з використанням стандартизованих засобів контролю знань, що дозволяє оцінити як теоретичні знання, так і практичні навички: оцінюють вихідні знання студентів із теми, розглядають теоретичний матеріал із використанням наочного судово-медичного матеріалу - препаратів, експертиз тощо, а наприкінці заняття з'ясовують ступінь засвоєння студентами навчального матеріалу шляхом вирішення ситуаційних задач.

Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність студенту виставляються оцінки за 4-ри бальною (національною). При цьому враховуються усі види робіт, передбачені програмою дисципліни. Студент має отримати оцінку з кожної теми для подальшої конвертації оцінок у бали за багатобальною (200-бальною) шкалою.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичних заняттях:

«Відмінно («5») - Студент правильно відповів на 90-100 % тестів. Правильно, чітко, повно і

логічно відповідає на стандартизовані питання поточної теми, включно з питаннями самостійної роботи, не менше ніж 90% заданих питань. Тісно пов'язує теорію з практикою і правильно демонструє виконання практичних навичок, правильно виконав усі завдання, які стосуються теми заняття. Вільно інтерпретує виявлені морфологічні зміни у об'єкті дослідження, вирішує ситуаційні задачі підвищеної складності, вміє узагальнювати матеріал. Оволодіння практичними навиками складає 80-100%

«Добре («4»)» - Студент правильно відповів на 70-89 % тестів. Правильно і по суті відповідає на питання поточної теми, включно з самостійної роботи, не менше ніж 70% заданих питань. Демонструє виконання практичних навичок, правильно або з незначними помилками виконав усі поставлені завдання. Правильно використовує теоретичні знання для інтерпретації виявлених морфологічних змін у об'єкті дослідження, вирішує легкі і середньої складності ситуаційні задачі. Володіє необхідними практичними навиками і прийомами їх виконання в обсязі, що перевищує необхідний мінімум. Оволодіння практичними навиками складає 60-80%

«Задовільно» («3») - Студент правильно відповів на 50-69 % тестів. Неповно, за допомогою додаткових питань, відповідає на стандартизовані питання поточної теми, включно з питаннями самостійної роботи, не менше ніж 50% заданих питань. Не може самостійно побудувати чітку, логічну відповідь, відповідає із суттєвими помилками. Під час відповіді і демонстрації виконання практичних навичок робить суттєві помилки, із суттєвими помилками виконав завдання, що поставлені перед ним викладачем. Студент вирішує лише легкі ситуаційні задачі, володіє лише мінімумом необхідних практичних навичок. Оволодіння практичними навиками складає не менше 50%

Незадовільно («2») - Студент правильно відповів менше, ніж на 50 % тестів. Не знає матеріалу поточної теми, не виконав одну з обов'язкових видів робіт, передбачених практичним заняттям. Не може самостійно побудувати логічну відповідь на додаткові питання, не розуміє змісту матеріалу. Під час відповіді і демонстрації виконання практичних навичок робить значні, грубі помилки.

Під час оцінювання на оцінку «5», «4», «3», «2» беруться до уваги тести, усна відповідь та практичні навички в рівному значенні (33,3%)

Критерії оцінювання самостійної роботи: Оцінювання самостійної роботи студентів, яке передбачено в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних навчальних занять, контролюється при підсумковому контролі.

10. Форма підсумкового контролю успішності навчання залік - це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу виключно на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях. Залік з дисциплін проводиться після закінчення її вивчення, до початку екзаменаційної сесії.

11. Форма підсумкового контролю

- залік з дисципліни „Судова медицина” виставляють лише студентам, яким зараховані усі теми з дисципліни;

- оцінку з дисципліни виставляють як середню з отриманих оцінок на аудиторних заняттях, які наявні у навчальній дисципліні.

- заохочувальні бали за рішенням Вченої Ради можуть додаватися до кількості балів з дисципліни студентам, які мають наукові публікації або зайняли призові місця за участь у олімпіаді з дисципліни серед ВНЗ України та інше.

12 Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти:

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни становить 200 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність для зарахування дисципліни становить 120 балів.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом оцінок за 4-ри бальною (національною) шкалою під час вивчення дисципліни, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатобальною шкалою таким чином:

$$x = \frac{CA \times 120}{5}$$

Для зручності наведено таблицю перерахунку за 200-бальною шкалою:

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльність у багатобальну шкалу для дисциплін, що завершуються заліком .

4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала
5	200	4.45	178	3.92	157	3.37	135
4.97	199	4.42	177	3.89	156	3.35	134
4.95	198	4.4	176	3.87	155	3.32	133
4.92	197	4.37	175	3.84	154	3.3	132
4.9	196	4.35	174	3.82	153	3.27	131
4.87	195	4.32	173	3.79	152	3.25	130
4.85	194	4.3	172	3.77	151	3.22	129
4.82	193	4.27	171	3.74	150	3.2	128
4.8	192	4.24	170	3.72	149	3.17	127
4.77	191	4.22	169	3.7	148	3.15	126
4.75	190	4.19	168	3.67	147	3.12	125
4.72	189	4.17	167	3.65	146	3.1	124
4.7	188	4.14	166	3.62	145	3.07	123
4.67	187	4.12	165	3.57	143	3.02	121
4.65	186	4.09	164	3.55	142	3	120
4.62	185	4.07	163	3.52	141	Менше 3	Недостатньо
4.6	184	4.04	162	3.5	140		
4.57	183	4.02	161	3.47	139		
4.52	181	3.99	160	3.45	138		
4.5	180	3.97	159	3.42	137		
4.47	179	3.94	158	3.4	136		

Самостійна робота студентів оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Засвоєння тем, які виносяться лише на самостійну роботу контролюється при підсумковому контролі.

Бали з дисципліни незалежно конвертуються як в шкалу ECTS, так і в 4-бальну (національну) шкалу. Бали шкали ECTS у 4-бальну шкалу не конвертуються і навпаки. Бали студентів, які навчаються за однією спеціальністю, з урахуванням кількості балів, набраних з дисципліни ранжуються за шкалою ECTS таким чином:

Оцінка ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10 % студентів
B	Наступні 25 % студентів
C	Наступні 30 % студентів
D	Наступні 25 % студентів
E	Останні 10 % студентів

Аранжування з присвоєнням оцінок „А”, „В”, „С”, „D”, „E” проводиться для студентів даного курсу, які навчаються за однією спеціальністю і успішно завершили вивчення дисципліни. Студенти, які одержали оцінки FX, F («2») не вносяться до списку студентів, що аранжуються. Студенти з оцінкою FX після перескладання автоматично отримують бал „E”.

Бали з дисципліни для студентів, які успішно виконали програму, конвертуються у традиційну 4-ри бальну шкалу за абсолютними критеріями, які наведено нижче у таблиці:

Бали з дисципліни	Оцінка за 4-ри бальною шкалою
-------------------	-------------------------------

Від 170 до 200 балів	5
Від 140 до 169 балів	4
Від 139 балів до мінімальної кількості балів, яку повинен набрати студент	3
Нижче мінімальної кількості балів, яку повинен набрати студент	2

Оцінка ECTS у традиційну шкалу не конвертується, оскільки шкала ECTS та чотирибальна шкала незалежні.

Об'єктивність оцінювання навчальної діяльності студентів перевіряється статистичними методами (коефіцієнт кореляції між оцінкою ECTS та оцінкою за національною шкалою).

13. Методичне забезпечення (навчальний контент)

- Тестові та контрольні завдання до практичних занять;
- Питання та завдання до контролю засвоєння розділу;
- Методичні розробки для викладача;

Матеріали, що додатково поширюються за допомогою електронної платформи MISA:

- Робоча навчальна програма дисципліни;
- Плани лекцій, практичних занять та самостійної роботи студентів;
- Тези лекцій з дисципліни;
- Методичні вказівки до практичних занять для студентів;
- Матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів;
- База тестового контролю.

Перелік питань, що виносяться на залік з дисципліни Судова медицина.

1. Судова медицина як наука. Судово-медична експертиза. Експерт, судово-медичний експерт, лікар-експерт.
2. Етапи розвитку судової медицини. Особливості сучасного V етапу.
3. Роль судово-медичної експертизи в роботі органів правосуддя та охорони здоров'я.
4. Внесок видатних вчених: професорів Мінакова П.А., Громова С.О., Бокаріуса М.С., Райського М.І., Оболонського М.О., Попова М.В., Сапожникова Ю.С., Концевич І.О., Рубіжанського А.Ф., Фаддєєва А.М. в розвиток судової медицини.
5. Організація судово-медичної служби в Україні відповідно до чинного законодавства. Нормативно-правові акти, що регламентують проведення судово-медичної експертизи.
6. Організація судово-медичної служби в Україні. Структура бюро судово-медичної експертизи. Функції його підрозділів.
7. Права, обов'язки та відповідальність судово-медичного експерта та лікаря-експерта при виконанні ним експертних функцій. Гарантії незалежності експерта.
8. Об'єкти та види судово-медичних експертиз. Організація проведення судово-медичних експертиз та досліджень: їх призначення, документація та її складові.
9. Порядок вилучення анатомічних тканин, їх компонентів та фрагментів у донора-трупа.
10. Умови та порядок взяття гомотрансплантатів у живих донорів.
11. Особливості отримання і використання деяких видів анатомічних матеріалів.
12. Експертиза живих осіб: приводи призначення, особливості проведення та документація.
13. Юридична класифікація та експертні критерії ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.
14. Тяжкі тілесні ушкодження, їх ознаки, особливості проведення експертизи.
15. Тяжкі тілесні ушкодження за ознакою небезпеки для життя.
16. Судово-медична експертиза статевих злочинів.
17. Судово-медична експертиза спірних статевих станів.
18. Судово-медична експертиза стану здоров'я: агравація, симуляція, дисимуляція, штучні та удавані хвороби, самокалічення членів.
1. Трупи, які підлягають судово-медичному розтину. Судово-медичний та патологоанатомічний розтин, їх особливості.

2. Поняття "смерть". Судово-медична класифікація смерті. Визначення категорії, виду та роду смерті. Роль судово-медичного експерта у встановленні роду насильницької смерті.
  3. Поняття про танатологію. Загальна, спеціальна та молекулярна танатологія.
  4. Патолофізіологія процесу вмирання. Термінальний стан. Швидка та агональна смерть.
  5. Клінічна та біологічна смерть, їх діагностика. Уявна смерть.
  6. Використання органів і тканин для трансплантації. Правові та медичні аспекти. "Мозкова смерть".
  7. Трупні плями та їх судово-медичне значення.
  8. Трупне залякання, теорії його виникнення. Судово-медичне значення.
  9. Трупне охолодження та трупне висихання. Судово-медичне значення.
  10. Аутоліз та його прояви у внутрішніх органах.
  11. Трупне гниття: механізм розвитку, прояви.
  12. Ентомофауна трупа та її судово-медичне значення.
  13. Пізні трупні явища. Природна та штучна консервація трупа. Судово-медичне значення.
  14. Загальні правила, порядок та етапи судово-медичного розтину трупа. Документація. Лікарське свідоцтво про смерть.
  15. Особливості дослідження трупа невідомої особи.
  16. Судово-медичні критерії визначення давності настання смерті: за трупними ознаками, суправітальними реакціями та результатами лабораторних досліджень.
  17. Роль лікаря-спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час огляду трупа на місці його виявлення. Фази огляду місця події.
  18. Нагла (раптова) смерть. Визначення, медико-соціальне значення. Фактори ризику.
  19. Раптова смерть від серцево-судинних захворювань. Гостра та хронічна ішемічна хвороба серця.
  20. Раптова смерть у дитячому віці. Синдром раптової дитячої смерті.
  21. Раптова смерть від захворювань органів дихальної системи.
  22. Раптова смерть від захворювань органів ЦНС та інфекційних захворювань.
  23. Особливості судово-медичного дослідження трупа новонародженого. Встановлення новонародженості.
  24. Судово-медичне вирішення питань, що виникають при дослідженні трупа новонародженого.
  25. Причини смерті новонародженого. Травматична смерть новонародженого. Дітовбивство.
  26. Обов'язки донора.
  27. Організація донорства крові та її компонентів.
  28. Відповідальність за порушення законодавства про донорство крові та її компонентів.
  29. Перевезення анатомічних матеріалів людини.
  30. Взяття анатомічних матеріалів у померлих осіб.
  31. Права, соціальний захист живого донора та відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію.
  32. Констатації смерті людини на підставі смерті мозку.
  33. Умови для встановлення діагнозу смерті мозку.
  34. Встановлення діагнозу смерті мозку та констатація смерті людини на підставі смерті мозку.
1. Поняття „травма”. Фактори зовнішнього середовища, які діють на організм. Класифікація ушкоджень. Анатомічні та функціональні ушкодження. Травматизм та його види. Особливості опису ушкоджень шкіри.
  2. Ушкодження тупими предметами, їх класифікація, механізм дії.
  3. Садно, його судово-медичне значення.
  4. Синець, його судово-медичне значення.
  5. Забита рана, її судово-медичне значення.
  6. Переломи плоских та трубчастих кісток, які виникли від дії тупих твердих предметів.
  7. Черепно-мозкова травма: її види - імпресійна, прискорення, дифузне аксональне ушкодження.

8. Особливості ушкоджень при падінні з висоти власного росту /на площині/ та при падінні тіла з висоти.
9. Особливості ушкоджень при рейковій травмі.
10. Автотравма, класифікація. Особливості ушкоджень при зіткненні автомобіля з пішоходом.
11. Різана, колота рана, їх особливості, пов'язані з родом насильницької смерті. Визначення ходу ранового каналу.
12. Колото-різана рана.
13. Рубана рана.
14. Основні причини смерті від дії тупих твердих та гострих предметів, їх обґрунтування.
15. Судово-медичне встановлення зажиттєвості тілесних ушкоджень гісто-логічними, гістохімічними та біохімічними методами.
16. Класифікація ручної стрілецької зброї. Устрій бойового патрону та механізм пострілу. Додаткові фактори пострілу. Кінетична енергія кулі.
17. Механізм дії кулі на тіло людини залежно від кінетичної енергії. Гідродинамічна дія.
18. Ознаки пострілу впритул. Ознаки самогубства з застосуванням вогнепальної зброї.
19. Ознаки пострілу з близької та неблизької відстані.
20. Ушкодження дробом. Устрій мисливського патрона. Визначення дис-танції пострілу.
21. Особливості кульових ушкоджень плоских та трубчастих кісток. Визначення напряму ранового каналу та послідовності пострілів.
22. Значення лабораторних методів досліджень при експертизі вогнестрільних ушкоджень.
23. Асфіксія, визначення поняття, класифікація видів, зажиттєвий перебіг. Стадії повернення до життя з асфіктичного стану.
24. Загальноасфіктичні ознаки, їх судово-медичне значення.
25. Повищення та його діагностичні ознаки.
26. Задушення петлею.
27. Задушення руками.
28. Закриття отворів рота і носа.
29. Смерть від механічної асфіксії в результаті попадання сторонніх предметів і блювотних мас у дихальні шляхи.
30. Здавлення грудей і живота.
31. Судово-медична діагностика смерті від утоплення.
1. Місцева дія на організм високої температури. Опіки шкіри від дії різних термічних факторів. Особливості дослідження обгорілих тру-пів. Ознаки зажиттєвості потрапляння тіла у вогонь.
2. Загальна дія на організм високої температури. Перегрівання. Соняч-ний удар.
3. Місцева дія холоду. Обмороження.
4. Загальна дія холоду. Смерть від переохолодження. Особливості дослідження замерзлих трупів.
5. Смерть від дії технічного струму. Механізм дії на організм людини. Петлі току. Судово-медична діагностика електроміток.
6. Ушкод-ження атмосферною електрикою.
7. Судово-медична експертиза дії іонізуючого випромінювання.
8. Місцева дія іонізуючого випромінювання
9. Загальна дія іонізуючого випромінювання. Обґрунтування причини смерті.
10. Лазерна травма. Механізм дії лазерного випромінювання.
11. Судово-медична експертиза дії різко зміненого тиску. Баротравма.
1. Поняття "отрута". Умови дії отрут. Класифікація отрут і отруєнь. Судово-медичні джерела діагностики отруєнь. Правила вилучення внутрішніх органів для судово-токсикологічного дослідження.
2. Отруєння корозивними отрутами.
3. Деструктивні отрути. Отруєння органічними та неорганічними сполу-ками ртуті.
4. Отруєння окисом вуглецю.
5. Отруєння речовинами, що утворюють метгемоглобін.

- 6.Отруєння миш'яком
- 7.Отруєння талієм.
- 8.Функціональні отрути. Класифікація, Особливості діагностики причини смерті.
- 9.Отруєння органічними сполуками фосфору.
10. Отруєння ціаністими сполуками.
11. Отруєння снодійними засобами.
- 9.Отруєння етиловим спиртом.
- 10.Отруєння сурогатами алкоголю.
- 11.Отруєння наркотиками /морфін, героїн, опій, кокаїн тощо/.
12. Наркотичні гриби
- 13.Отруєння стрихніном, атропіном.
- 14.Отруєння грибами.
15. Судово-медична оцінка розладу здоров'я у разі харчового отруєння та харчової токсикоінфекції. Справжні та несправжні харчові отруєння. Харчові токсикоінфекції та бактеріальні інтоксикації. Харчові мікотоксикози.
16. Розлад здоров'я від дії бактерій, вірусів, грибків, пріонів. Судово-медична оцінка.
- 17.Особливості судово-медичної експертизи у разі дії біологічних чинників. Джерела діагностики.
- 1.Поняття про речові докази, класифікація. Правила вилучення та направлення речових доказів на експертизу. Організація проведення експертизи речових доказів біологічного походження.
- 2.Особливості слідів крові на місці події. Основні питання, які вирішують при дослідженні слідів крові.
- 3.Встановлення наявності крові, орієнтовані та доказові методи.
- 4.Визначення індивідуальної належності крові в плямі. Сутність методів "покривного скла", реакції абсорбції-елюції.
5. Генотипна дактилоскопія.
- 6.Визначення видової, статевої належності крові та давності утворення слідів крові.
- 7.Дослідження волосся. Питання, які вирішують при експертизі цього об'єкта.
- 8.Методи дослідження плям сперми.
- 9.Організація проведення медико-криміналістичних досліджень: методи, мета та об'єкти.
- 10.Фотографічні методи досліджень - наукова, кольорова, стереоскопічна, досліджувальна та мікрофотографія.
- 11.Оптичні методи дослідження: стереомікроскопія, фазово-контрастна, растрова електронна мікроскопія.
- 12.Рентгенологічні дослідження в судовій медицині.
- 13.Дослідження об'єктів в ультрафіолетових, інфрачервоних променях. Люмінесцентні дослідження.
14. Методи визначення металізації в ушкодженнях шкіри: кольорові хімічні реакції; метод кольорових відбитків, електрографічне дослідження.
- 15.Сучасні методи визначення мінерального складу об'єктів судово-медичної експертизи - емісійний спектральний аналіз, атомно-абсорбційна спектрофотометрія, нейтронно-активаційний аналіз.
- 16.Ідентифікаційні дослідження знять травми: порівняльне, трасологічне, профілографічне.
- 17.Судово-медичні експертні можливості ідентифікації за кістковими залишками та черепом (метод фотосуміщення, метод АГІ, кореляційний аналіз, комп'ютерні технології).

14 Рекомендована література

Основна література

1. В. Д. Мішалов, Т. В. Хохолєва, В. Т. Бачинський, В. В. Войченко, Г. Ф. Кривда, Є. Я.Костенко (за загальною редакцією В. Д. Мішалова). Судова медицина. Підручник. - Київ, 2018. - 575 с.
2. А.А. Бабанін, В.Д. Мішалов, О.В. Біловицький, О.Ю. Скребкова Судова медицина: підручник. – Сімферополь: Ната, 2012. – 580с.

3. Завальнюк А.Х. Судова медицина: Курс лекцій. – 2-ге видання, перероблене і доповнене - Тернопіль:Укрмедкнига, 2006.- 672 с.
4. Судова медицина: навчально-методичний посібник / За ред. Б.Михайличенка. - К.:МП Леся, 2001. - 416 с
5. Судова медицина. Медичне законодавство. Кн. 1: Судова медицина: Підручник / За ред. В.Ф. Москаленка, Б.В. Михайличенка. — К., 2011. — 448 с
6. Филипчук О.В., Шевчук М.М. «Посібник з судово-медичної криміналістики», Львів, вид. «Добра справа». - 2010. - 572 с. (з додатками).
7. Муханов А.І. Атлас судово-медичного дослідження тупої травми. – Тернопіль: ТДМУ,2009.-324с.

Допоміжна література

- 1.Кримінальний кодекс України (станом на 5 квітня 2001 р).
- 2.Кримінально-процесуальний кодекс України (станом на 21 червня 2001 р).
- 3.Закон "Про судову експертизу", 1994.
- 4."Основи законодавства України про охорону здоров'я", 1992.
- 5.Наказ № 6 МОЗ " Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України", 1995.
- 6.Бойко С.О. Судово-медична експертиза визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень// Ужгород, 2003.-225 С.
- 7.Кулик О.Ф., Бачинський В.Т., Савка І.Г., Ванчуляк О.Я. Особливості судово- медичного дослідження трупа при окремих видах смерті.//Чернівці, 2005. - 211 С.
- 8.Федорчук-Незнакомцева Є.П., Павлович В.Г. Посібник з судово-медичної танатології. - Київ, 1998.- 46 с.
- 9.Яланський О.В., Воробйов Ю.В., Яланська Л.О., Воробйов М.Ю. Судово-медичне дослідження трупа. - Полтава, 2000.- 240 с.

15. Інформаційні ресурси

1. Веб-сайти університетів та електронні ресурси мережі «Інтернет»
2. Центр тестування - база ліцензійних тестових завдань «Крок-1»